

Nermina Čengić

SEMANTIČKE I APLIKATIVNE VRIJEDNOSTI NEKIH FRAZEOLOŠKIH KONSTRUKCIJA U ITALIJANSKOM JEZIKU NA PRIMJERIMA IZ PIRANDELLOVE KOMEDIJE *LA GIARA*

Česta je upotreba frazeoloških konstrukcija u svim vidovima izražavanja. To su spojevi riječi s autonomnim značenjem, a autori ih upotrebljavaju kako bi poruka koja se želi prenijeti bila što atraktivnija, ekspresivnija i efektivnija. Aplikativnu vrijednost frazeoloških konstrukcija posebno je zanimljivo posmatrati u komunikativnim situacijama u kojima njihovo preneseno značenje kod sagovornika može izazvati različite reakcije (iznenađenje, zapanjenost, veselje, ljutnju, odobravanje itd.). Upravo zbog toga smo za korpus naše analize izabrali komediju, književnu vrstu koja obiluje dijaloškim situacijama u kojima smo prepoznali raznovrsna i zanimljiva jezička sredstva pomoću kojih su predstavljene neke ljudske osobine. Dakle, korpus našeg istraživanja će biti komedija *La giara* koju je početkom dvadesetog vijeka napisao veliki italijanski književnik Luigi Pirandello. U nizu jezičkih sredstava koje Pirandello koristi u navedenom djelu značajno mjesto ima frazeološka konstrukcija, pa ćemo našu pažnju usmjeriti na sljedeće: analiza i opis elemenata od kojih se sastoji takva konstrukcija, definiranje osnovne funkcije njenog dominantnog konstituenta, definiranje semantičke vrijednosti cijele konstrukcije te prepoznavanje metaforičkih slika koje sadrži. Važno je napomenuti da se o semantičkoj vrijednosti takve strukture nikako ne može zaključivati isključivo na osnovu semantičke vrijednosti pojedinih elemenata od kojih je sastavljena, nego je potrebno posmatrati odnos među tim elementima i strukturu u cjelini. Na kraju analize svake frazeološke konstrukcije nastojat ćemo ponuditi i strukture koje pripadaju bosanskom jezičkom sistemu i koje bi se mogle smatrati njihovim ekvivalentima. Na taj ćemo način zaključivati o sličnostima i razlikama njihovih karakteristika u dva različita jezička sistema.

Ključne riječi: *leksika, frazeološka konstrukcija, dominantni konstituent, semantička vrijednost, aplikativna vrijednost*

1. Uvod

Među brojne leksičke strukture koje znatno utječu na jezik i stil svakog pisca ubrajaju se i frazeološke konstrukcije, važna jezička sredstva koja “odslikavaju ne samo jezički, nego i duhovni i sociokulturni realitet u kojem nastaju” (Tanović 2000: 18). S obzirom na činjenicu da u evropskoj lingvistici postoji prilično duga tradicija definiranja i klasificiranja različitih vrsta frazeoloških konstrukcija, zanimljivo je napomenuti da se u gramatikama i priručnicima koji su nama bili dostupni osim termina frazeološka konstrukcija¹ koriste i sljedeći termini: idiomatski izraz, idiomatska lokucija / fraza, frazeološka jedinica, frazem(a), frazeologizam, idiom(a), idiomatizam. Frazeološka konstrukcija je spoj riječi sa autonomnim značenjem, što znači da se o pragmatičkoj vrijednosti takve konstrukcije ne može zaključivati na osnovu pojedinačnog značenja njenih komponenata. Osim toga, Dardano ističe i značaj “vanjskih faktora”² od kojih može zavistiti semantička vrijednost frazeološke konstrukcije, te u procesu interpretiranja značenja ovakve posebne konstrukcije “treba uzeti u obzir ne samo osnovnu logičko-semantičku strukturu, nego i kontekstualne, referencijalne i pragmatičke informacije”³ o ovoj leksičkoj strukturi (Dardano 2014: 168).

U ovom ćemo radu posmatrati morfološke karakteristike frazeoloških konstrukcija u italijanskom jeziku i, na temelju toga, određivati njihove semantičke vrijednosti. Za analizu ćemo izdvojiti nekoliko frazeoloških konstrukcija koje Luigi Pirandello koristi u svojoj komediji *La giara* (bos. *Ćup; Žara4*). Na kraju analize svake frazeološke strukture ponudit ćemo i strukture koje se, kao njihovi ekvivalenti, koriste u bosanskom jeziku. Na taj ćemo način zaključivati o sličnostima i razlikama njihovih karakteristika u dva različita jezička sistema.

Pisci odlučuju koristiti frazeološke konstrukcije u tekstu svaki put kada žele na poseban način leksički i stilski “obožiti” jezik kojim se služe, kada žele vrijednost poruke, koja se namjerava prenijeti takvom posebnom konstrukcijom, učiniti intenzivnijom, ekspresivnijom i efektnijom. Zanimljiva je upotreba ovih konstrukcija u komunikativnim situacijama u kojima

¹ Ovaj ćemo termin koristiti u radu.

² “fattori esterni” (Prijevode sa italijanskog jezika uradila je autorica ovog članka.)

³ “oltre alla struttura logico-semantica di base, bisogna considerare anche le informazioni contestuali, referenziali e pragmatiche”

⁴ Posuda za čuvanje ulja, vina i sl.

njihovo preneseno značenje kod sagovornika može izazvati različite reakcije (iznenađenje, zapanjenost, ljutnju, veselje, uživanje, saučesništvo, odobravanje, pristanak itd.). Upravo je komedija vrsta književnog teksta u kojem je moguće uočiti posebna jezička sredstva, specifične leksičke elemente koji se koriste u različitim zabavnim, neobičnim i smiješnim situacijama iz života, a pomoću kojih se najčešće predstavljaju ljudske slabosti. Frazeološke konstrukcije spadaju u kategoriju tih posebnih leksičkih elemenata budući da su to strukture koje imaju preneseno značenje i da se radi o konvencionalnim izrazima jednog jezičkog sistema. Naravno, o semantičkoj vrijednosti takvih struktura ne može se uvijek zaključivati isključivo na osnovu semantičke vrijednosti pojedinih elemenata od kojih su sastavljene.

2. Analiza nekih frazeoloških konstrukcija upotrijebljenih u Pirandellovoj komediji *La giara*

U ovom ćemo dijelu rada napraviti analizu nekih frazeoloških konstrukcija koje koristi Luigi Pirandello u komediji *La giara*. U analizi ćemo se osvrnuti na način na koji je konstruirana ova vrsta leksičke strukture, na leksemu koja ima funkciju dominantnog konstituenta strukture, na semantičku vrijednost strukture, na metaforičke slike koje sadrži. Osim toga, nastojat ćemo ponuditi i ekvivalente ovakvih struktura u bosanskom jeziku, što će nam omogućiti da zaključimo o sličnostima između dva jezika, koji pripadaju različitim jezičkim podskupinama iz indoevropske porodice jezika (italijanski jezik – iz podskupine romanskih jezika, na kojem je Pirandello napisao analiziranu komediju, i bosanski jezik – iz podskupine slavenskih jezika, u kojem ćemo potražiti ekvivalente analiziranih frazeoloških konstrukcija). U nizu zanimljivih primjera izdvojit ćemo one koji su našu pažnju privukli zbog semantičke i aplikativne vrijednosti lekseme koja je osnovni konstituent frazeološke konstrukcije, kao i zbog značenja same konstrukcije. Ima slučajeva kada se o konotativnom značenju konstrukcije može zaključiti na osnovu konteksta cijelog iskaza, ali postoje i slučajevi u kojima njena konotativna vrijednost ne zavisi nužno od konteksta.

Rukovodeći se vrstom lekseme koja ima funkciju dominantnog konstituenta frazeološke konstrukcije, primjere iz korpusa smo rasporedili u nekoliko grupa, te ćemo ih tako i analizirati. U cilju kvalitetnijeg razumijevanja

iskaza koji sadrži frazeološku konstrukciju, sve analizirane primjere ćemo prevesti na bosanski jezik, a prijevod ćemo navoditi odmah ispod originalnog teksta, između zagrada.

2.1. Frazeološke konstrukcije koje sadrže zoonime

Zoonimi su lekseme kojima se označavaju imena životinja i često su predmet lingvističkih proučavanja. Navest ćemo primjere frazeoloških konstrukcija koje kao dominantni konstituent sadrže zoonim.

(1)

*E io **gatte** nel sacco non ne ho mai comperate.* (str. 88)

(A ja nikada nisam kupio mačka u vreći.)

(2)

*Io ci faccio i **vermi**, qua dentro.* (str. 98)

(Radije ću se ucvrtati ovdje unutra.)

U prvom je primjeru zoonim *gatta* (bos. *mačka*) u kombinaciji sa glagolom *comperare* (bos. *kupiti*) i imenicom *sacco* (bos. *vreća*) i semantičkom vrijednošću takvog leksičkog spoja ističe se obavljanje aktivnosti kupovine neke robe a da joj se prethodno nije provjerila vrijednost, kvalitet. Ono što se kupuje je “u vreći”, zatvoreno je, nedostupno je pogledu i mogućnosti procjene kvaliteta. Naime, kada opisuje trenutak u kojem se jedan od likova komedije hvali svojim sagovornicima kako kupuje samo kvalitetnu i provjerenu robu (uključujući i ćup koji je glavna tema razgovora prisutnih), Pirandello koristi konstrukciju *comperare la gatta nel sacco*, s tim da je glagol *comperare* u odričnoj formi, čime se naglašava da se ta kupovina ne obavlja naslijepo. Osim toga, funkcija upotrebe priloga *mai* (bos. *nikada*) je da se istakne da se nikako nije desio trenutak u kojem je izvršena aktivnost takve kupovine. U bosanskom se jeziku koristi frazeološka konstrukcija *kupiti mačka u vreći*, što je pravi ekvivalent konstrukciji iz navedene analize. Dakle, i u bosanskom se jeziku ovako sačinjenom leksičkom strukturom označava izvršavanje aktivnosti kupovine na pogrešan način, a to znači da kupac odlučuje kupiti robu bez prethodne kontrole njenog kvaliteta, što najčešće podrazumijeva i mogućnost da zbog svoje lakovjernosti i naivnosti bude prevaren. Osim podudarnosti vrste morfoloških elemenata od kojih se i u italijanskom i u bosanskom jeziku sastoji navedena konstrukcija, u oba je jezika moguće uočiti i identičnu semantičku vrijednost.

U drugom primjeru Pirandello koristi frazeološku konstrukciju *fare i vermi*, čiji je sastavni element zoonim *vermi* (bos. *crvi*). Ova je konstrukcija upotrijebljena u dijelu kada se opisuje trenutak razgovora u kojem jedan od sagovornika jasno daje do znanja prisutnima da prihvata tešku situaciju u kojoj se nalazi (zaglavljen je u ćupu), da je za njega neprihvatljivo rješenje koje mu se nudi i da više voli dočekati kraj života upravo tako zaglavljen. Upotrebom konstrukcije *fare i vermi* (bos. *činiti, praviti crve*) ističe se proces truhljenja prilikom čega ono što se raspada napadaju ili ispunjavaju crvi, a to znači da na kraju procesa raspadanja ostaju samo crvi. Tako i Pirandellov junak ističe da će i on, zbog dugotrajnog boravka u ćupu iz kojeg ne može izaći, dočekati trenutak u kojem će se početi raspadati truhljenjem i da će ga napasti crvi. Prema semantičkoj vrijednosti, opisanoj bi frazeološkoj konstrukciji u bosanskom jeziku mogao odgovarati glagol *ucrvati se*, što, prije svega, znači biti izložen napadu crva, ali ovdje treba naglasiti i vrijeme koje prethodno protekne prije nego što započne proces raspadanja i truhljenja, odnosno, trenutak u kojem ono što je istruhlo napadaju crvi.

2.2. Frazeološke konstrukcije koje sadrže somatizme

Analizirat ćemo nekoliko primjera frazeoloških konstrukcija koje u svom sastavu imaju somatizme *testa* (bos. *glava*), *mano* (bos. *ruka*) i *occhio* (bos. *oko*). Riječ je o leksemama koje označavaju pojedine dijelove ljudskog tijela, a kada su osnovna komponenta frazeološke konstrukcije, njihova je semantička vrijednost konotativna i najčešće imaju funkciju obilježavanja ljudskih fizičkih, umnih, moralnih i karakternih osobina.

(3)

Se egli ha la testa calda, io l'ho più calda di lui! (str. 89)

(Ako je on usijana glava, ja sam još veća od njega!)

(4)

Mi sta facendo girar la testa come un arcolajo! (str. 89)

(Od njega osjećam vrtoglavicu kao od kolovrata!)

(5)

Così con le mani in mano? (str. 90)

(Je li ovako, prekrštenih ruku?)

(6)

Corri, va' a dare un occhio, almeno! (str. 92)

(Trči, makar baci pogled!)

Najprije ćemo analizirati frazeološke konstrukcije u kojima se kao dominantni konstituent koristi somatizam *testa*. To su konstrukcije *aver la testa calda* i *far girare la testa* i u oba se slučaja somatizam *testa* posmatra kao gornji i veoma važan dio tijela čovjeka, a značenje svake konstrukcije uslovljeno je njenim ostalim konstitutivnim elementima. Frazeološku konstrukciju *aver la testa calda* osim imenice *testa*, čije je značenje dodatno definirano pridjevom *calda* (bos. *vruć*), čini i glagol *avere* (bos. *imati*). Ovakvim se spojem leksema opisuje osoba koja na pojave i dešavanja reagira uglavnom na osnovu prvog dojma, najčešće nepromišljeno i temperamentno. Jedan od sudionika dijaloške situacije u Pirandellovoj komediji izgovara rečenicu čiji je dio navedena frazeološka konstrukcija, koja služi kao vješto jezičko sredstvo kojim se nudi zaključak i vlastito razmišljanje o događajima. Dakle, istaknuto je da će, i ukoliko ima nerazumnih i impulsivnih osoba – osoba koje “imaju vruću / usijanu glavu” (*la testa calda*), uvijek biti i onih koji su temperamentniji, koji će reagirati brže, življe i vatrenije, pa čak biti skloni i pretjerivanju u iznošenju stavova, dakle, onih “čija će glava biti još više vruća / usijana” (*l'ho più calda di lui*). Ovako konstruiranoj strukturi u bosanskom bi jeziku mogao odgovarati leksički spoj *imati usijanu glavu*, odnosno, *biti usijana glava*.

Kako bi na efektan način opisao reakciju čovjeka koji teško podnosi dešavanja oko sebe, Pirandello koristi konstrukciju *far girare la testa (di qualcuno)*, koja čini dio uzvika koji izgovara jedan od učesnika žive rasprave o neobičnom događaju. Uzvikom sa navedenim leksičkim elementima govornik izražava emocionalno stanje, odnosno, ističe da osjeća vrtoglavicu, tačnije, drugi uzrokuju tu vrtoglavicu. To zaključujemo i na osnovu kauzativne strukture sačinjene od kauzativnog glagola *fare* (bos. *činiti*) i infinitiva glagola *girare* (bos. *vrtjeti*), koji u ovakvoj kombinaciji ima posebnu semantičku vrijednost. Dakle, udružen sa infinitivom glagola *girare*, kauzativni glagol *fare* služi za iskazivanje radnje koja se odnosi na logički subjekt (direktno se odnosi na značenje glagola iskazanog infinitivom), a gramatički subjekt izaziva izvršenje radnje čiji je izvršilac neko drugi. Kao ekvivalent ovoj konstrukciji u bosanskom je jeziku u upotrebi struktura *osjećati vrtoglavicu (zbog nekog, nečeg)*.

Somatizam *mano* je sastavni i osnovni dio frazeološke konstrukcije (*stare con le mani in mano*, a ova je konstrukcija dio pitanja koje jedan od likova Pirandellove komedije upućuje svom sagovorniku nakon što mu bude izrečena komanda o izvršenju aktivnosti koja bi mogla potrajati (čekanje dolaska osobe od velikog značaja), ali čija je realizacija veoma važna. Budući da je komanda upućena podređenima, oni teško prihvataju činjenicu da trebaju “samo” čekati ne radeći ništa (jer su navikli na suprotno), jedan od podređenih provjerava da li to podrazumijeva zaista čekanje “s rukom u ruci”, odnosno prekrštenih ruku, što bi značilo potpuno pasivno, bez bilo koje vrste aktivnosti. U italijanskom se jeziku koristi i konstrukcija s identičnom semantičkom vrijednošću, a to je *stare con le mani in tasca* (bos. *držati ruke u džepovima*). Dakle, ako neko drži ruke u džepovima, podrazumijeva se da ih ne koristi za obavljanje nekog posla, što znači da ne izvršava nikakvu aktivnost, da je neaktivan, da besposličari. Naravno, nijansa značenja se prilagođava kontekstu. Kao ekvivalenti italijanskoj frazeološkoj konstrukciji iz analiziranog primjera u bosanskom se jeziku koriste strukture *stajati prekrštenih ruku* i *držati ruke u džepovima* i njihova semantička i aplikativna vrijednost potpuno odgovara italijanskoj.

Centralni element frazeološke konstrukcije *dare un occhio* je somatizam *occhio* koji u kombinaciji sa glagolom *dare* (bos. *dati*) čini dio komande koju izgovara jedan od učesnika živog razgovora. Tema razgovora su dešavanja toliko neobična i nevjerovatna, da on naređuje svom sagovorniku (koji mu je i podređeni) da odmah istraži o čemu se radi, da sve brzo provjeri (kako bi ga mogao informirati o svemu), a podrazumijeva se da mu je za tu aktivnost potrebno čulo vida, dakle, oči, pa upravo ovaj somatizam čini dio konstrukcije koju smo naveli. U bosanskom bi se jeziku kao ekvivalent mogla koristiti leksička struktura *baciti pogled*, u kojoj dominantnu poziciju ima leksema *pogled* (a ne somatizam *oko*), što bi semantički moglo biti prihvatljivo s obzirom na osnovno značenje lekseme – usmjerenost očiju na ono što se posmatra. Dakle, upotrebom ove strukture insistira se na izvršavanju brze provjere čega korištenjem očiju / pogleda kako bi se imale neophodne informacije.

(7)

*Io non ho più **sangue** nelle vene!* (str. 90)

(Ja više nemam snage!)

Kategoriji somatizama ne pripada leksema *sangue* (bos. *krv*), ali ćemo je, uzevši u obzir njeno značenje, uvrstiti u analizu primjera iz ove grupe. Jedan od učesnika dijaloške situacije objašnjava svojim sagovornicima da mu je ponestalo snage ali i hrabrosti koji su mu potrebni da bi nastavio izvršavati naredbe svog nadređenog i takvo stanje izražava uzvikom u čijem je sastavu frazeološka konstrukcija *non aver sangue nelle vene*. Spoj leksema *sangue* i *vene* (bos. *vene*) u kombinaciji sa glagolom *avere* (bos. *imati*) u odričnoj formi sasvim je logičan ako se ima u vidu činjenica da je krv tekućina koja teče kroz vene i da je proces cirkuliranja krvi u venama metafora za životnu snagu, energiju, što je osnova za opstanak živih bića. Ekvivalent frazeološkoj konstrukciji *non aver sangue nelle vene* mogle bi biti strukture *nemati kapi krvi*, *biti na izmaku snaga*, *nemati snage*. Razlike u značenju navedenih leksičkih struktura odnose se na nijanse u intenzitetu, tako da treba biti pažljiv kod određivanja nijanse i prilagođavanja kontekstu.

2.3. Poredbena frazeološka konstrukcija

U književnom je tekstu veoma zastupljeno poređenje, stilska figura koju autori rado i često koriste kako bi stilski obogatili književno djelo i dali mu nova, šira, prenesena značenja. Kategoriji poređenja pripadaju tzv. poredbene frazeološke konstrukcije i predstaviti ćemo primjer upotrebe takve leksičke strukture u Pirandellovoj komediji.

(8)

Liscio come l'olio. (str. 98)

(Vrlo jednostavno.)

U primjeru je upotrijebljena konstrukcija *liscio come l'olio* i ovu vrstu stilske figure Pirandello koristi kao efektno jezičko sredstvo pomoću kojeg dovodi u vezu dva pojma (pridjev *liscio*, bos. *gladak*, i imenica *olio*, bos. *ulje*) kako bi ustanovio sličnosti među njima. Navedeni elementi frazeološke konstrukcije su povezani karakterističnim veznikom *come* (bos. *kao*), na temelju čega se zaključuje da se podudaraju vrijednosti oba pojma, odnosno, oba člana poređenja. Kada se jedan od likova Pirandellove komedije našao u neobičnoj i prilično teškoj situaciji (zaglavio se u ćupu), izazvao je veliko zanimanje prisutnih koji su odmah počeli razmatrati načine na koje je moguće naći neko rješenje i pomoći mu da se izbavi iz nevolje. Konačno,

kao rješenje se predlaže aktivnost koja nikako nije prihvatljiva, naročito za osobu o čijem se teškom stanju raspravlja, a nakon izricanja tog prijedloga jedan od sagovornika izgovara rečenicu ***Liscio come olio***, kojom, zapravo, odobrava ponuđeno rješenje problema. Kako smo već prethodno naveli, ova je rečenica istovremeno i frazeološka konstrukcija, čija je konotativna vrijednost dominantna. Pirandello je koristi kako bi naglasio da se nešto izvršava “bez poteškoća ili bilo kakvih smetnji”, što opisanu situaciju boji ironijom. Osnovno značenje konstrukcije *liscio come olio* u bosanskom jeziku je “gladak / miran kao ulje”, što se koristi kada se pravi poređenje nekog mirnog, smirenog stanja s površinom mirne vode mora ili jezera. Međutim, prema semantičkoj vrijednosti konstrukcije koju koristi Pirandello, ekvivalenti u bosanskom jeziku bi mogle biti konstrukcije “kao po ulju”, “kao podmazano”, “vrlo jednostavno”, koje se najčešće koriste u razgovornom jeziku da se istakne izuzetna lakoća s kojom se izvršava neka aktivnost.

2.4. Frazeološke konstrukcije koje sadrže druge vrste leksema

Predstaviti ćemo karakteristike još nekoliko frazeoloških konstrukcija koje, zbog specifičnosti njihove strukture (posjedovanje neke druge vrste leksema kao dominantnog elementa), nismo mogli svrstati u neku od navedenih grupa.

(9)

Andate a scaricare e non la fate più lunga! (str. 87)

(Idite istovarati i nemojte otezati!)

Kako bi spriječio svoje sagovornike da nastave bespotrebnu diskusiju u kojoj iskazuju svoje nezadovoljstvo i prigovaraju zbog onog što se događa, jedan od učesnika dijaloške situacije skreće pažnju prisutnima na poslove koje moraju obaviti i uzvikom ih potiče da se što prije prihvate posla. Dio tog uzvika je frazeološka konstrukcija ***farla lunga***, koja se sastoji od glagola *fare* (bos. *činiti, raditi*) i pridjeva (*lungo/a*, bos. *dug*). Osnovno značenje ovakvog leksičkog spoja je otezati ili odugovlačiti sa završetkom nekog posla, sa ispunjenjem neke obaveze, ali i pretjerano produžiti trajanje nekog izlaganja, govora, priče i slično. Budući da je navedena konstrukcija u odričnoj formi, zaključuje se da se ne dozvoljava nastojanje odgađanja izvršenja neke od nabrojanih aktivnosti. Glagoli *odugovlačiti* (izveden je

od pridjeva *dug*, a već smo vidjeli da je italijanski ekvivalent ovog pridjeva (*lunga*) sastavni dio analizirane konstrukcije) i *otezati* mogu se shvatiti kao ekvivalenti navedene konstrukcije u bosanskom jeziku.

(10)

Da cinque giorni mi rompe l'anima parlandomi d'una giara... di non so che giara... (str. 90)

(Već mi pet dana ne da mira zbog nekog ćupa... ne znam kakvog ćupa...)

Čest je slučaj da u italijanskom jeziku leksema *anima* (bos. *duša*) bude centralni dio frazeološke konstrukcije. Jedna od njih je ***rompere l'anima (a qualcuno)***, gdje se o prenesenom značenju navedene lekseme zaključuje na osnovu značenja glagola koji joj prethodi, a to je glagol *rompere* (bos. *razbiti*). I ova je leksička struktura dio dijaloške situacije u kojoj jedan od učesnika negoduje zbog neprijatnog događaja, koji ih je i naveo na razgovor, te u ljutnji ističe kako te nepovoljnosti traju već toliko dugo da mu zbog njih pojedinci “uništavaju dušu”, odnosno da mu dosađuju. Leksemom *anima* ovdje su označene čovjekove karakterne osobine i osjećanja na koje okolnosti imaju negativan učinak, odnosno, izložene su razaranju. Od leksičkih struktura koje bi u bosanskom jeziku mogle biti ekvivalenti analiziranoj frazeološkoj konstrukciji izdvojili bismo sljedeće: *ne dati mira (kome)*, *ići na živce (kome)*, *gnjaviti*, *dosađivati*. Izbor jedne od ponuđenih struktura prilagođava se nijansi značenja koje se želi naglasiti upotrebom navedenog izraza.

Analizirat ćemo još dva slučaja upotrebe frazeoloških konstrukcija koje Pirandello koristi kako bi opisao karakterne osobine i fizički izgled svojih likova.

(11)

E di poche parole. (str. 93)

(Ne priča mnogo.)

Dominantnu poziciju u ovom primjeru ima leksema *parola* (bos. *riječ*) koja se u konstrukciji ***di poche parole*** (bos. *od malo riječi*) odnosi na sposobnost izlaganja i razmjene mišljenja, odnosno, na sudjelovanje u nekom razgovoru. Budući da u ovom leksičkom spoju pridjev *poco* (bos. *mali*) određuje imenicu *parola*, zaključujemo da se tako želi naglasiti osobina onoga koji obično nerado pred drugima izlaže svoje stavove i mišljenja. Upravo

navedenu konstrukciju koristi jedan od likova Pirandellove komedije kada svojim sagovornicima opisuje karakterne crte osobe koja je tema njihove konverzacije. U bosanskom se jeziku osoba koja ne priča mnogo, koja nije raspoložena za razgovor jednostavno predstavlja kao *šutljiva osoba*. Međutim, ovako formirana struktura nema status frazeološke konstrukcije u bosanskom jeziku, te ne može biti ekvivalent analiziranoj konstrukciji.

(12)

È un pezzo d'uomo sui quaranta /.../ (str. 88)

(To je muškarčina u četrdesetima /.../)

Kada opisuje jednog od likova svoje komedije, Pirandello u nizu efektnih leksičkih elemenata koristi i frazeološku konstrukciju *un pezzo d'uomo*, u kojoj je osnovna komponenta leksema *pezzo* (bos. *komad*). Ovakvim se spojem leksema ističe fizički izgled muškarca (ital. *uomo*), naglašava se da je mišićav, krupan, snažan i izdržljiv. Zanimljivo je istaknuti da navedena konstrukcija prethodi izrazu *sui quaranta* (*quaranta*, bos. *četrdeset*) kojim se naglašava da se opis odnosi na čovjeka koji ima oko četrdeset godina, što znači da, iako nije više mlad, za svoje godine izgleda sasvim dobro. S obzirom na to da se ovaj opis odnosi na osobu čija je pozicija u komediji od izuzetne važnosti, Pirandello je s razlogom bio pažljiv u odabiru leksičkih elemenata kojim će na što bolji način predstaviti fizičke osobine, te tako privući pažnju čitalaca. Ekvivalenti navedenoj konstrukciji u bosanskom jeziku mogu biti *zgodan / privlačan muškarac*, a kolokvijalno: *muškarčina / dobar komad*.

3. Zaključak

Leksičko-semantičkom analizom nekoliko frazeoloških konstrukcija upotrijebljenih u Pirandellovoj komediji *La giara* ponudili smo opis formalnih, leksičkih i semantičkih aspekata tih konstrukcija, te smo nastojali zaključiti o (ne)podudarnosti leksičke i semantičke strukture analiziranih frazeoloških elemenata i njihovih eventualnih ekvivalenata u bosanskom jeziku. U analiziranim se primjerima kao ključna komponenta uglavnom koristi riječ iz kategorije imenica (*gatta, vermi, testa, mano, occhio, sangue, olio, anima, parola, pezzo, uomo*) i te se imenice u većini slučajeva kombiniraju s glagolom kako bi se formirala leksička konstrukcija koja nosi određenu semantičku vrijednost. Ima slučajeva kada u frazeološkoj konstrukciji nije

upotrijebljen glagol (*con le mani in mano, liscio come l'olio, di poche parole*), što znači da predikat nije eksplicitno izražen. Međutim, kod takve se upotrebe prisustvo glagola svakako podrazumijeva i o značenju konstrukcije se zaključuje na temelju ostalih konstitutivnih elemenata, kao i na temelju konteksta. Kako smo već istakli u uvodnom dijelu rada, komedija, kao književna vrsta, odličan je teren za predstavljanje neobičnih i komičnih dešavanja iz života svakog čovjeka, što je piscu dobar razlog da, koristeći karakteristična jezička sredstva, na poseban i zanimljiv način predstavi i opiše ljudske slabosti. Rezultati analize nekih karakteristika frazeoloških konstrukcija koje smo ponudili u ovom radu pokazuju da se njihovom upotrebom opisuju i dodatno naglašavaju pozitivne i negativne ljudske osobine te specifičnosti načina izvršavanja nekih aktivnosti. Važno je istaknuti da je osnovni cilj upotrebe frazeoloških konstrukcija u književnim djelima “da profiliraju govor (i jezik) likova, ali i njihov sociokulturni, duhovni i moralni identitet” (Tanović 2000: 49). Osim toga, “mnogi pisci, sa ciljem preciziranja i aktueliziranja značenja narodnih (razgovornih) frazema, a također i radi pojačavanja njihove ekspresivnosti i slikovitosti, modificiraju i “dorađuju” ove jedinice” (Tanović 2000: 49).

Kada se osvrnemo na ekvivalente u bosanskom jeziku koje smo ponudili za svaki primjer originalne frazeološke konstrukcije, možemo zaključiti da smo za sve analizirane primjere u bosanskom jeziku uspjeli naći leksičke elemente koji odgovaraju originalnim, s tim da se ne radi svaki put o pronalaženju isključivo frazeološke konstrukcije. Osim slučajeva gotovo potpune podudarnosti morfoloških i semantičkih karakteristika frazeoloških konstrukcija u dva jezička sistema (*comperare la gatta nel sacco/kupiti mačka u vreći, aver la testa calda/imati usijanu glavu / biti usijana glava, (stare) con le mani in mano / (stajati) prekrštenih ruku, dare un occhio / baciti pogled, non aver sangue nelle vene / nemati kapi krvi, rompere l'anima / uništiti dušu/ne dati mira, un pezzo d'uomo / zgodan muškarac / muškarčina / dobar komad*), za nekoliko struktura u bosanskom jeziku ne postoji pravi ekvivalent u formi frazeološke strukture, ali smo kao rješenje ponudili konstrukciju (nekada je to samo glagol) čija semantička vrijednost odgovara onoj koju ima originalna struktura (*far girare la testa / osjećati vrtoglavicu, fare i vermi / ucrvati se, farla lunga / odugovlačiti / otezati, liscio come olio / kao podmazano, di poche parole / šutljiva osoba*).

Ako uporedimo originalne oblike i ekvivalente u bosanskom jeziku frazeoloških konstrukcija koje su bile predmet naše analize i ako posmatramo njihovu strukturu, značenje i efekte koji se postižu određenim stilskim postupcima (metaforičke slike, kao važan element u proširenju leksičke i semantičke strukture), možemo zapaziti značajne podudarnosti između dva jezička sistema (većina leksičkih struktura u bosanskom jeziku formalno i funkcionalno odgovaraju originalnim). To je vjerovatno posljedica univerzalnosti pojmova, pojava i aktivnosti koje se odnose na život čovjeka, kao i karakteristika njihovog leksičkog i semantičkog nivoa. Budući da smo u većini slučajeva uočili sličnosti između morfoloških i semantičkih karakteristika analiziranih frazeoloških konstrukcija i njihovih ekvivalenata u bosanskom jeziku, zaključujemo da je u tim slučajevima bila moguća tzv. potpuna ekvivalencija. Za nekoliko primjera ekvivalencija nije u potpunosti izvršena i to se naročito odnosi na pojedinačne sastavne elemente konstrukcije. Istakli bismo također da nije bilo slučajeva nepostojanja frazeoloških ekvivalenata u ciljnom jeziku u odnosu na polazni. Prilikom pronalaženja ekvivalenata vodili smo računa o tome da u prijevodu na bosanski jezik ponudimo leksičke elemente čiji sadržaj i značenje odgovaraju leksičkim elementima iz originalne konstrukcije, što je od izuzetne važnosti za kategoriju frazeoloških konstrukcija. Dakle, možemo zaključiti da nema slučajeva potpunog odsustva ekvivalenata, ali je moguće uočiti manje ili veće udaljavanje od originalne forme nekih frazeoloških konstrukcija.

IZVOR

Pirandello, L., 2012. *Pensaci, Giacomino! – Lumie di Sicilia – La giara*. Roma: Grandi Tascabili Economici Newton.

LITERATURA

Dardano, M., 2014. *Nuovo manualetto di linguistica italiana*. Bologna: Zanichelli.

Dardano, M., Trifone, P., 2013. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli.

Džindo, J., 2005. *O tvorbi riječi u savremenom italijanskom jeziku*. Zenica: Dom štampe.

Džindo, J., 2010. *Jedan roman dva prijevoda*. Trst: Mediterranea.

- Katnić-Bakaršić, M., 2001. *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Migliorini, B., 1990. *La lingua italiana nel Novecento* (a cura di Massimo L. Fanfani). Firenze: Le Lettere.
- Moderc, S., 2006. *Gramatika italijanskog jezika*. Beograd: Foto futura.
- Sensini, M., 2009. *La lingua e i testi. La riflessione sulla lingua*. Milano: Arnoldo Mondadori Scuola.
- Serianni, L., Antonelli, G., 2011. *Manuale di linguistica italiana: storia, attualità, grammatica*. Milano: Bruno Mondadori.
- Serianni, L. (con collaborazione di Castelvechi A.), 1997. *Italiano. Grammatica. Sintassi. Dubbi*. Milano: Garzanti Editore s.p.a.
- Tanović, I., 2000. *Frazeologija bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.

RJEČNICI

- Halilović, S., Palić, I., Šehović, A., 2010. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
- De Mauro, T., 1985. *Grande dizionario italiano dell'uso*. Torino: UTET.
- Zingarelli, N., 2001. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- online izdanja jednojezičnih rječnika italijanskog jezika: *Vocabolario Treccani, Corriere della Sera – Dizionario di italiano, Dizionario dei modi di dire, Dizionario italiano De Mauro, Dizionari Garzanti Linguistica*

SEMANTIC AND APPLICATIVE VALUES OF SOME PHRASEOLOGICAL UNITS IN ITALIAN IN PIRANDELLO'S COMEDY *LA GIARA*

Summary

The use of phraseological units is rather frequent in all types of expression. These are multi-word lexical units with an independent meaning and they are used to convey a more appealing, eloquent and effective message. It is particularly interesting to observe the applicative value of phraseological units in communicative situations where their metaphorical meaning can awaken various emotions in the addressee (surprise, astonishment, joy, anger, approval, etc.). This exactly is the reason why for our corpus anal-

ysis, we chose comedy, a literary piece rich in dialogues, which we have recognised as abounding in diverse and interesting formal units used to portray certain human characteristics. Therefore, our corpus study analyses the language of the comedy *La giara* written by a famous Italian writer, Luigi Pirandello, in the early twentieth century. One of the many linguistic structures that Pirandello uses in this work, the phraseological unit, is of special importance, so we focus on the following: the analysis and the description of its component parts, defining the basic function of its dominant constituent, defining the semantic value of the phraseological unit itself, and identifying image metaphors it contains. It is important to note that the semantic value of such a structure cannot be described solely on the basis of the semantic value of its component parts, but it is necessary to observe the relationship between these elements and the structure as a whole. After the analysis of each phraseological unit, we will endeavour to describe structures belonging to the Bosnian language system that could be considered their equivalents. In this way, we will make observations about their similarities and differences in two different language systems.

Key words: *lexemes, phraseological unit, dominant constituent, semantic value, applicative value*